

augusztus 30-án szállt ki a lelőkőrülmények tisztázása végett. A leletek csontváza mellől kerültek elő, amelyből azonban csak a comb és lábszár csontok, néhány koponyadarab és állkapocs töredék maradt fenn. Ezek fiatal leány maradványai lehettek. A sír környékét teljesen átkutattuk, de semmi újabb lelet nem került elő. A sír környékén kutató árkot is húztunk, ez sem vezetett eredményre. A sírt tehát eddigi kutatásaink szerint magányos temetkezésnek kell tartanunk. Úgyanezen helyen három-négy éve a szóbeszéd szerint lócsontváz is került felszínre zablával és kengyelekkel.

A munkások által kiszedett és beszolgáltatott leletek jegyzéke: két fibula rossz ezüsből, az egyik törött, a másik ép, karperec tömör ezüsből, csat őnszerű szürkefémből és a hozzátartozó szíjlemez ezüsből, kis ovális alakú csatkarika, két tubus alakú aranygyöngy és egy pengő nagyságú átfúrt karika borostyánból, egy másik példányt a találók elégettek. (VI. t.)

A 7-6 cm. hosszú ezüst fibula germán típus. Négy gombos félkorongalakú fejét inda díszíti. Ivelt nyakán közepén zegzugos díszítésű szalag van, kétoldalt párhuzamos barázdák. A rövid és keskeny testet három barázdált borda tagolja. Az ivesen záródó lábat állatfej díszíti.

A tömör, szürke fémből készült karperec legnagyobb szélessége 6-2 cm. Két vége kissé vastagodik, miként a mezőberényi (Hampel: Alterth. III. 38. t. I. 2. k.) és beregszászi (Arch. Hung. IX. 49. l. 14. k.) karperecnél.

A négyszögű (4-3x3-5 cm.) csatlemez első és felső lemezét 5 gömbös szeg erősíti egymáshoz (egy szeg hiányzik). Az ovális alakú csatkarika méretei 4-2 és 4 cm., madár csőrre emlékeztető, hajlott végű tuskéjének hossza 5 cm. A csatkarikát sarokpánt kapcsolta szíjlemezhez, melyet két szegecs erősít oda. A pántnak a karika tengelye körül forgó része elpusztult. A túske hátsó vége alsó részén látható a sarokpánthoz erősítő szeglyuk.

A lelet a leírtak alapján tipikus germán lelet, amelyeket Török Gyula a félkorongalakú fej gombjai, és ágai alapján osztályoz. A három ágúak vandál, az ötágúak gepida, esetleg gót fibulák. Ezek V-VI. századból valók, a hét- és nyolcágúak már az avarkori hanyatlás nyomait viselik magukon (Dolgozatok, Szeged 1936 1-2, 145-146. l.) A soponyai fibulák négyágúak, tehát egyik csoporthoz sem tartoznak és új típust képviselnek az V-VI. századi germán fibulák sorában. (Lt. sz. 10572.)

M. A.

FELJEGYZÉSEK.

Magdics István. A Muzeumegyesületnek ismét gyásza van. Meghalt nemes Magdics István prépost-kanonok, pápai prelátus, ki áldásos egyházi működése mellett az élet más terén is kivette részét a nemes munkából. A szépet és jót minden irányban megbecsülte, és azt áldozatkészségével igyekezett támogatni. A tudomány is érdekelte, amiben nagy előnyére szolgált, hogy a püspöki irodában hosszú időn át dolgozott Pauer János püspök, a nagy történettudós mellett. Innen kapott ihletet, hogy maga is foglalkozék történetírással. (Egy lap a székesfehérvári Szent Ferenc rendi zárda és templom történetéből 1886, Diplomatarium Ráczeviense 1888). Lelkének e berendezettsége

vonzotta a Muzeumegyesülethez, amelyvel mindvégig szoros összeköttetésben állott és rendkívüli anyagi áldozatokkal is támogatta. Ez a meleg érdeklődés és a környező általános tisztelet emelte őt az egyesület elnöki méltóságába, amit a legnagyobb buzgósággal és szeretettel igyekezett betölteni. Elnöksége idején történt a muzeumnak jelenlegi helyiségbe való átköltözése. Elnöki tisztségének betöltésében csak az bántotta, hogy rosszra fordult anyagi helyzete miatt nem teljesíthette oly arányban mecenási vágyát, mint azt minden tekintetben uri gondolkodásánál fogva szeretete volna. Ez készítette a lemondásra is anélkül, hogy a muzeum iránt való szeretete megcsökkenett volna. Mindvégig kitar-

tott mellette és vele muzeumunknak egy igaz barátja és nemes lelki jöte-voje költözött el az élők sorából.

A csákvári barlang régészeti jelentősége. Hillebrant Jenő művében (Magyarország Őskőkora, Bpest 1935, Arch. Hungarica XVII. k.) a csákvári Eszterházy-barlangot is ismertetí mint őskori lelőhelyet, a benne talált átfurt szarvasfog és emberi kézközépcsont (metacarpus) alapján. E tárgyak a jelenkori humusz alatt fekvő fiatalabb pleistocén (jégkor) rétegből kerültek elő. E szerint a késő Aurignacian vagy Protosolutrien emberétől származnak és mint valami ragadozó által szétépett ősembermaradványok jutottak a barlangba. Tehát a barlang nem volt emberi lakóhely és világhírét nem ezeknek a leleteknek köszöni, hanem legelső lerakodási rétegében, közvetlen a sziklatalajra települt és a harmadkor szarmata idejéből származó márgarétegben talált, rendkívül gazdag Hipparion (ősló) faunának. Ennél régebbi fauna barlangokból ugyanis még nem ismeretes és főleg ez tette híressé. A csákvári barlangnál feltűnő a barlangi medvecsontoknak aránylag csekély száma, aminek magyarázata Kadic O, a barlang feltárója szerint a barlangi medvének a vidéken való ritka előfordulása. Ezzel szemben Hillebrant hivatkozik a Vértes- és Gerecsehegység barlangjaiban talált nagyszámu medvecsontokra, ami a barlangi medvének e helyeken való gyakoriságát látszik igazolni. E barlangok mind emberlakta barlangok, a medvecsontokat is az ősember hordta bennük össze, mert a csontok legnagyobb része fel van törve a bennük levő csontvelő kiszedése végett. A csákvári barlang medvecsontjainak csekély száma tehát nem azt mutatja, mintha e tájon a barlangi medve nem lett volna otthonos, hanem csak annyit jelez, hogy ezt a barlangot nem laktá az ősember, ki lakmározásának maradványait benne hagyta volna. (A barlang feltárásának ismertetését Kadic O. és Kretzoi közölték a Barlangkutatások c. folyóirat 1926—27. évfolyamaiban, XIV—XV. k. 40—60 l.)

Őskori leletek Százhalombattáról. Százhalombatta mint őskori és római telep egyaránt nevezetes lelőhely. A honfoglalás korából is vannak lele-

tei. Sajnos, a székesfehérvári muzeumban még nincs jelentőségéhez képviselete. Ami van, közelebbi lelőhelye annak sem ismert, ép azért nagy örömet okozott az a néhány pontosan datált őskori edény, melyekkel Stich Antal, téglagyári igazgató ajándékozta meg muzeumunkat. E tárgyak a következők: 1.) Öblös testű, vékony nyakú bronzkori edény két kis fülel, mely felett körben futó hornyolás választja el a nyakát a hasi résztől. Magassága 21 cm. Alakja, füle azonos a muzeum 4169. sz. dunapentelei edényével. 2.) Hallstatti magas fülű tál sárgás-vörös cserépből füle alatt tenyérnagyságú fekete folttal, magassága 2, peremátmérője 16 cm., 3.) Hallstatti típusú szürke tál fül nélkül, behajló szájjal, melynek külsejét harántos bordák díszítik, magassága 6, szájbősége 17. cm. 4.) Edényfenékszerű csészealakú edény fényes fekete színnel; magassága 4, szájbősége 11 cm. 5.) Agyagkarika lyukkal és félhold alakú bevágással. (Lt. sz. 10586—590).

Adatok Tabajd régészetéhez. E községből az irodalomban csak római leletekről van tudomásunk. Innen való a M. N. Muzeum kőtárában négy római síremlék és két oroszlánnal díszített sírkőrészlet, mint Mészöly Pál ajándékai (A. Ért. 1902, 86. l.). A síremlékek egyike Atressus nevet visel (C. I. L. 3373—10354, A. Közl. IV, 56. l.) A N. Muzeum legrégebbi pannoniai sírtáblái 16. t, 52. sz., A. Ért. 1907, 301. l., 1910, 332. l. 13. á), a másikon Annamatus szerepel (C. I. L. 3372—10353, A. Közl. IV. 55. l.), a harmadikon Prensens (C. I. L. 3374, A. Közl. IV. 55. l.), a negyedik M. Ulp. provincialis (C. I. L. 3375, A. Közl. IV. 56. l.). Az őtődik tabajdi feliratos kővön (oltárkő) csak V. S. L. M. betűk olvashatók (C. I. L. 3371, A. Közl. IV. 55. l.). A székesfehérvári muzeum 1934-ben néhány őskori tárgyat kapott Tabajdról: tölcséralakú csüngő agyagból mészbetétes rovátkakkal, füles pohár és orsógomb. (Lt. sz. 9235—37.) E leletek — állítólag — a malom mellett emelkedő lejtőn kerültek elő. Ujabbán a községhez tartozó kert löszfalában különféle vas régiségeket találtak, melyek a köztük levő buzogány fej alapján XIV—XV. századból származnak. Egyéb leletek: a

ref. pap Hosszúdülőben fekvő földjén II. Ulászló korabeli érmet és piros köves gyűrűt is leltek.

Az adonyi római kövek beszállítása.
Az irodalomban már többször volt szó (Fejérm. Napló 1925, nov. 29. sz. Szfvári Szemle 1932, 30. l.) azokról a római domborműves és felíratos kövekről, melyek eddig az adonyi kastélykert bozótjában heverték és évről-évre jobban pusztultak. Felhíva gróf Zichy Livia és gróf Zichy Aladár figyelmét a kövek tönkremenésére, készséggel beleegyeztek, hogy megmentésük és a tudomány részéről való hozzáférésük végett beszállítsuk azokat a székesfehérvári múzeumban. A beszállított kövek jegyzéke: kis kőkoporsó fedőlappal, sírkőtöredék lovasalakkal, sírkőtöredék három domborműves alakkal, két pálmaleveles és egy akanthuszleveles oszlopkő. Adonyban maradt a kastély kapubejárati falába illesztve egy félköröves mezővel körülvetett domborműves mellkép. Az emlék két felső sarkában a szélfúvást ábrázoló fejek láthatók.

A Budai-kapu római felíratos köve.
A Budai-kapu tornyának egykorú képein látható egy nagyobb méretű, téglalap alakú, római felíratos kő. A kő rajzát Károly János Fejérvármegye történetében külön is közli (II. k. 6. l.), magának a kőnek azonban nyoma veszett, míg a véletlen folytán újból megkerült. Egyik része 1925-ben a Kiskecskeméti-ut árkából került a múzeumba. A Károly János-féle kép alapján sikerült ezt felismernünk. A kő másik, nagyobbik felét azonban hiába kerestük. Ma már az is meg van. 1937 nyarán szétzedték a kanális Jancsár-uti kőhidját és köztük találtak egy felíratos követ is. A követ beszállítva a múzeumba, nagy örömmel állapítottuk meg, hogy megvan most már teljes egészében az elveszettnek hitt kő, mely egyik díszre leszen az árkádok alatt felállítandó kőtárban.

Népvándorlászori leletek Csákvár határában. 1937 augusztus hó 10-én jelentette a csákvári csendőrőrs múzeumunknak, hogy talaj egyengetési munkálatok során csontvázak kerültek elő. A kérdésközlés céljából Lencsés József, múzeumunk altisztje aug. 12-én kerékpáron a helyszínre sietett.

A munkálatot a Csákvár—Csákvár—Bicskei országúttól keletre Badacsony-major és Forna pusztá közötti legelőn kubikusok végzik. Minden kiemelkedést egyengetnek, a mélyedéseket feltöltik. E munkálatok folyamán egyik helyen kőralakban elhelyezkedő négy kisebb halom (kb. 10 m. átmérőjű 1:50—170 m. magas) lefordására került a sor. Kettő belsejében csontvázra bukkantak és az egész területen szétszórtan cserépmaradványok voltak lelhetők. A csontanyagot nem őrizték meg, a cserépmaradványok azonban többet sikerült megmenteni. Ezek népvándorlászori hullámvonalas és szalag díszes edényekre emlékeztetnek. Minthogy az egész terület nem mutat semmi más jellegzetes alakulatot, amiből kiterjedtebb telepre lehetne következtetni, szórványos leletnek kell minősíteni. *D. Á.*

Adatok Székesfehérvár köveihez. Olvasva Balogh Ilonának az Arch. Értesítő 1932—33. évfolyamában megjelent dolgozatát: Adatok az olasz román kori szobrászat magyarországi hatásához, belőle értékes tanulságok vonhatók le Székesfehérvár néhány középkori faragványára. A cikkben közölt olaszországi faragványok motívumai jórészt a székesfehérvári köveken is feltalálhatók és ez alapon motívumaik eredete a román kori olasz, főleg lombardiai dekoratív szobrászatra vezethetők vissza. A pavai San Michele kapurészlet indás medaillonokban foglalt palmettái (31. k.) megtalálhatók a székesfehérvári múzeum 7053, 7830, 8066, 8449. számú kövein. Efféle motívumok vannak még a 8447, 8450, 8557 és 8558. sz. faragványokon is. A püspöki kőtárban két archi-volt és egy párkánytöredék sorolhatók ide. (Arch. Közlemények 1897, 127, 128 és 134 kép. Magy. Művészet 1930, 405. l.). A modenai dom oszlopfőjének (33. k.) motívumaihoz hasonló a múzeum 2141. sz. kövének díszítése (Arch. Közl. 1897, 137. á. Magy. Művészet, 1930, 404. l.). — Az u. n. árkádos oszlopfő típus, mely Toscanából származik és Pisa, Lucca művészetében volt mindennapos, nemcsak Esztergomban, Pécsen, Gyulafehérváron, Veszprémben, Budán található (50. és 51. k.), Székesfehérváron is előfordul még pedig több példányban. Ide számítható

egy a Magy. Művészetben között, kisebb levélspirálisos töredék (1930, 404. l. Lt. sz. 5261), egy kisebb (2143) és két nagyobb (4400, 4401) oszlopfaj. Ez utóbbiak azonosak a XI. századi esztergomi töredékekkel (Divald K. Magyarország. Műv. Emlékei 24. l., 23 á, Magy. Művészet 1932, 89. l., Arch. Ért. 1932—33, 50. k.). — A szőlőfűrtős motívumra (112. l. jegyzet) példa a muzeumnak egy gyönyörű pillértöredéke madár alakokkal és pálmákkal kombinálva. (Lt. sz. 7831, Magy. Művészet 1930, 407. l.). — Annak igazolására, hogy 7052. számú hatalmas, akanthus — leveles oszlopfő és a püspöki kőtár hasonlódiszítésű faragvány (Arch. Közl. 1897, 129. k., Magy. Művészet 1930, 399. l.) csakugyan a X. századból való, miként azt a Magyar Művészetben jeleztük, Aquilejának X.—XI. században épült bazilikájára nyújt példát, melynek főbejáratát szentelt víztartóját ugyanolyan kihajló akanthus-levelek díszítik.

Hadtörténelmi emlékek. Csaba Mihály, százhalmobattai ny. vasúti tiszt ritka kardpéldánnyal gyarapította középkori fegyvereinket. A hatalmas, pallosszerű fegyver a Duna medréből került ki. Markolat részét ma kavicsokból álló konglomerát takarja, de egy helyen még kivehető a faburkolat. A két marokra fogható markolat hossza gombbal együtt 27·5 cm, ebből a gomb 5·5 cm. Keresztvasa kissé hajlott. A két élű penge hossza 90 cm. felső egyharmadrészén széles vércsatornával. Két oldalt lapos, nyolcszögű markolatgomb alapján kora a XV—XVI. század. (Lt. sz. 10591). Szécsényi Ferenc, csákbereányi ref. tanító középkori tuskés sarkantyúval, vadászati célokra szolgáló lándzsa alakú vastörrel, egy két ágú vasmacskaszerű tárgyval gazdagította a muzeumot. (Lt. sz. 10583—85.) Özv. Báró Jenőné két díszes vadásztörrel gyarapította eddigi adományait. Szababattyánból 14 cm. hosszú tornasarkantyút kaptunk, hatalmas 8 ágú tarajának átmérője 9·5 cm. (Lt. sz. 10497.)

Óskori leletek Fejér megyéből a M. Tört. Muzeum kiállításán. A M. N. Muzeum épületében újból rendezett régészeti kiállítás, mely gróf Zichy István főigazgató tervei szerint készült, gazdag és becses anyagával és

a rendezés művészetével fényes bizonyossága a magyar föld mindenkor magas kulturájának és annak is, hogy ezt a tudományos értéket meg is tudja becsülni és oly módon tárja a nagy közönség elé, amely tudóst meg nem szakembert egyaránt tanít és gyönyörködtet. A magyar régészet e kincses házában fejrémegyei adat az őskőkori térképen a *csákvári* barlang mint a jégkorszaki ember itteni létezésének bizonyossága. A bronzkor első időszakának lelőhelyei között *Adony* szerepel, második és harmadik időszakából *Pákozdváról* és *Dunapenteléről* vannak kiállítva edények. *Érd* egy rézkorszaki törrel, *Székesfehérvár* a bronzkor első szakából származó vésővel, *Polgárdi* ugyanezzel és második korszaki beremes bronz vésővel szerepelnek. Ugyanezen időszakból *Baracska* neve a török csoportjában olvasható, *Ercsi* egy bronzlemezekből, csüngőköböl, spirálokból álló övfelszerelést mutat be. A bronzkor harmadik időszakának képviselői *Százhalmobatta* bronztörrel behajtott szélű bronzlemezekkel, és pápaszem alakú spirálokkal (?), *Alsó-cikola* övlemezekkel. A bronzkor negyedik időszakából való *Százhalmobattáról* egy kis füles pohár. — A vaskor első időszakából *Érdről* és *Válról* agyagedények vannak kiállítva, a késő vaskor lelőhelyei *Sárosd*, *Ercsi* és *Adony*.

Kálmáncsehi breviariuma. Székesfehérvárral vonatkozásban álló nagy emberek egyike kétségtől kivül *Kálmáncsehi* (Kálmáncsay) *Domonkos* Mátyás király korabeli székesfehérvári prépost, majd nagyváradi, későbbi erdélyi püspök, végül kalocsai érsek, Székesfehérvár egyetlen gótikus épületének, a Szent Anna kápolnának építője. A Magyar Művészet székesfehérvári száma (1930. 7. sz. 384. l.) is megemlékezik róla Dr. Hoffmann Edit: „Régi Magyar Bibliofilmek“ c. műve alapján. Ugyancsak ő közöl róla adatokat a Magyar Művészet 1933. évfolyamában (2. sz. 421.) megjelent cikkében: Franciscus de Castello, Ithallico de Mediolano és szerepe a budai könyvfestő műhelyben, ahol négy művéről emlékszik meg Kálmáncsehinek. Az egyik a Kálmáncsehi-féle Breviárium. E pompás Franciscus de Castello által készített kéziratot évszá-

zadokon keresztül a lambachi bencés kolostorban őrizték. Ujabbban azonban — mint jóformán az összes osztrák kolostori kincsek — eladásra került s ma Eiseman lipcsei antiquarius birtokában van. A Breviarium a maga egészében a legszebb magyarországi kéziratok közé tartozik. Színének és aranyozásának pompája, dekorációjának ötletes gazdagsága a vele rokon kéziratokat erősen felülmulja. Ez a Breviarium 1474 után (1487?) készült. Kálmáncsehinek egy másik nem kevésbé díszes Breviariuma, melyet ma a bécsi Lichtenstein gyűjtemény őriz, 1481-ből való. Harmadik tőle származó kézirat a zágrábi Missale és a negyedik Mr. Chester Beatty tulajdonában Londonban volt Kálmáncsehi-féle kézirat, mely Stephanus de Chahol nevű minorita szerzetes másolata. Dr. Hoffmann Edith cikkét a lambachi Breviáriumból vett pompás illusztrációk kísérik.

Adatok Székesfehérvár ötvösmestereiről. Városunk ötvösmestereiről nagyon kevés az ismeretünk, miért is szívesen veszünk minden idevonatkozó adatot, addig is, míg akad valaki a fiatal írógárdából, ki pótolja honismeretünknek ebbeli hiányosságát. A 19. században két nevesebb székesfehérvári ötvösről van tudomásunk. Günther Antalról, kinek mesterjegyeivel G. A. többször találkozunk régi ezüst evőeszközeinken, így a cisztercita rendház ebédlő felszerelésében is. De volt alkalmunk vele találkozni templomi kelyheken is. A másik Rohrmüller Ferenc, főként a székesfehérvári polgároknál szokásos ezüstcsatok és gombok készítésével foglalkozott, miként azt ugyancsak rajtuk látható kezdőbetűi R. F. igazolják. E megemlékezésünkre az ad alkalmat, hogy nevüket a pesti arany- és ezüstművesek névsorában is sikerült felfedeznünk. Günther A. a XIX. század

40-es és 50-es éveiben, mint vésnök, Rohrmüller F. az 50-es és 60-as években mint aranyműves dolgozott Pesten.

Népművészeti kiállítás a muzeumban. A művészetek legmélyebb forrása a népben gyökerezik. Ez az az ősforrás, amelyből szellemet, új erőt merít a művész mindannyiszor, amikor már-már kiapadni látszik fantáziájának alkotó ereje. A magyar művészet népi eredetét talán sohasem hangsúlyozták oly erősen, mint napjainkban. Amit Kodály és Bartók megkezttek a zene terén, azt hívta életre az iparművészet, a festészet és szobrászat terén, azt látjuk a költészetben mind nagyobb erőre kapni, erre adta ki a jelszót városunk képviselője, Homan Bálint vall. és közokt. ügyi miniszter a tudomány és iskolázás terén, amikor a hungarologia fontosságát hangsúlyozta.

Ezt a gondolatot óhajtotta szolgálni a Fejérmegyei és Székesfehérvári Muzeumegyesület is, amikor 1937. nov. 7—10 a muzeum új népművészeti termében kiállítást rendezett. A kiállításon bemutatásra kerültek a híres kalocsa-vidéki színes és fehér tücsipkéik, melyek a Gyöngyösbokréta szereplőinél már oly nagy feltűnést keltettek, azonkívül fafaragások és himes kézimunkák. A művészi tárgyak a kalocsai földműves nép tulajdonát képezték, ők termelték ki művészi izlésükből ezt a ragyogó, színes világot. A kiállítást a beteg Széchenyi Viktor gróf főispán helyett Marosi Arnold muz. igazgató nyitotta meg, míg vitéz Gábor Lajos festőművész, a kalocsai Népművészeti ház igazgatója a közönségnek mutatta azt be. Méltó feltűnést és elismerést keltett azonban e színes világ mellett muzeumunk népi kerámiaja (Csákvár) és pásztorokodó művészeink faragványai is, jelezvén, hogy nekünk is vannak népi kincseink, csak elő kell hoznunk őket a feledés homályából.

HIVATALOS TUDÓSÍTÁSOK.

A Muzeumegyesület szabadtanítása.

Huszonhetedik esztendeje rendezi immár az egyesület őszi előadássorozatát. Amit a népművelés manapság a nép széles rétegeiben végez, azt

művelte fennállása óta szakadatlanul a Muzeumegyesület e város keretein belül. Feladata azonban könnyebb, egyben nehezebb is volt amannál, mert a közönség művelt rétegének figyelmét kellett felhívnia olyan érté-